

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego **dr Iwony Chmury-Rutkowskiej**, ze szczególnym uwzględnieniem monografii *Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży* (Poznań 2019, ss. 356) w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego, przygotowana w ramach prac komisji powołanej w dniu 4 marca 2020 roku przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Niniejsza recenzja została przygotowana w oparciu o kryteria określone w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (DZ.U. nr 196, poz. 1165). Jej treść i konkluzja wpisuje się w moje przekonanie, iż przewód habilitacyjny stanowi podsumowanie całej biografii akademickiej kandydatki, a decyzja w tej sprawie będzie zarówno odnosiła się do jej akademickiej przeszłości, jak i będzie definiowała jej przyszłe możliwości w zakresie kariery akademickiej szczególnie w kontekście jej aspiracji do pełnienia roli samodzielnego pracownika nauki. Już na wstępie stwierdzam, że moja konkluzja będzie pozytywna.

Wstępne informacje o Habilitantce

Pani dr Iwona Chmura-Rutkowska jest absolwentką Wydziału Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w roku 1998 ukończyła studia magisterskie na kierunku pedagogika, specjalność pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Rok później na tym samym uniwersytecie uzyskała stopień

zawodowy magistra socjologii. W roku 2003 na podstawie pracy doktorskiej *Kulturowe i społeczne negocjowanie tożsamości współczesnych kobiet i mężczyzn (na przykładzie wybranych czasopism oraz w świadomości młodych dorosłych)* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Zbigniewa Kwiecińskiego uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. W 2003 roku została zatrudniona na macierzystym wydziale w Zakładzie Socjologii Edukacji, gdzie pracuje do dnia dzisiejszego na stanowisku adiunkta.

Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

W ramach działalności dydaktycznej dr Iwona Chmura-Rutkowska prowadzi zajęcia z socjologii edukacji oraz socjologii kultury. Współpracuje ze środowiskiem lokalnym, instytucjami i organami państwowymi oraz samorządowymi popularyzując treści naukowe dotyczące problemu stereotypów płciowych i tożsamości płciowej dziewcząt i chłopców.

W zakresie popularyzacji treści naukowych dr Iwona Chmura -Rutkowska prowadzi aktywną działalność ekspercką, doradczą oraz szkoleniową. Ten obszar zasługuje na wysoką ocenę. Ponadto Habilitantka jest także działaczką społeczną, co znajduje odzwierciedlenie w prowadzonych przez nią projektach naukowo-dydaktycznych. Habilitantka aktywnie działa w ramach: Rady ds. Jakości Kształcenia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Zespołu Pedagogiki Młodzieży przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Ponadto jest ekspertką w Projekcie „Gdy nauka jest kobietą” Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Projekcie „UAM dla Najlepszych” Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest też członkinią Zespołu ds. Polityki Równości i Różnorodności Miasta Poznania. Tego typu zaangażowanie musi budzić uznanie, bowiem świadczy o jej wyjściu ze sfery akademickiej do najbliższego otoczenia społecznego.

Ponadto dr Iwona Chmura-Rutkowska od 2016 roku jest opiekunką Koła Naukowego Edukacji Równościowej „Emancypacja”, co świadczy o jej zaangażowaniu w kształcenie i rozwój społeczny ale także i naukowy studentów.

Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych

Dr Iwona Chmura-Rutkowska brała udział w szeregu projektach naukowych oraz dydaktycznych. W latach 2011-2015 współkierowała (wraz z dr Martą Mazurek, dr Maciejem Dudą oraz mgr Aleksandrą Sołtysiak-Łuczak) grantem: *Gender w podręcznikach* realizowanym w ramach Programu Obywatele dla Demokracji finansowanym z Funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Równolegle realizowała kierowany przez prof. UAM dr hab. Edytę Głowacką-Sobiech projekt Narodowego Centrum Nauki „*Niegodne historii*”. *O nieobecności i stereotypowych wizerunkach kobiet w dziejach, w świetle analizy polskich podręczników do nauki historii na poziomie gimnazjalnym*. Ponadto od 2017 roku jest ekspertką w projekcie badawczo-dydaktycznym: *Youth, digitalisation and gender equality: qualitative research* Numer projektu: EIGE/2017/OPER/o7 finansowanym przez European Institute for Gender Equality (EIGE) oraz od 2018 roku: *Lights4Violence. Lights, Camera and Action Against Dating Violence* źródło finansowania: Dyrekcja Generalnej Komisji Europejskiej ds. Sprawiedliwości (DG ds. Sprawiedliwości), „Prawa, Równość i Obywatelstwo, Program Przeciwdziałania Przemocy Wobec Kobiet”. W związku z powyższym uznaję to kryterium za w pełni spełnione.

Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Dr Iwona Chmura-Rutkowska wykonywała ekspertyzy na zamówienie organów samorządowych i władzy publicznej, a także przedsiębiorców. Ponadto w projektach naukowo-dydaktycznych aktywnie współpracowała w grupach metodyczno-badawczych. Pozytywnie oceniam ten obszar aktywności Habilitantki.

Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Po uzyskaniu stopnia doktora dr Iwona Chmura-Rutkowska brała czynny udział w 54 seminariach oraz konferencjach krajowych, w tym 9 zagranicznych, co bez wątplenia należy uznać za integralną i ważną część jej dorobku naukowego.

Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego

Dr Iwona Chmura-Rutkowska pełniła rolę promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim Małgorzaty Klimorowskiej zatytułowanej *Między profesjonalizmem a służbą społeczną. Kształcenie nauczycieli historii w Polsce (1989-2019) Teoria – Praktyka – Zmiana, której promotorem była prof. UAM dr hab. Izabela Skórzyńska na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uznaję to kryterium za spełnione.*

Sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania

2.264

Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Brak danych

Indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Z bazy Harzing's. Publish or Perish skorelowanej z Google Scholar wynika, że prace dr Iwony Chmury-Rutkowskiej były cytowane 89 razy, a jej index Hirscha wynosi 6. Te dane świadczą o dobrym rozpoznaniu twórczości Habilitantki przez polskie środowisko naukowe.

Ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki

Na wstępie stwierdzam, że w całej twórczości naukowej dr Iwony Chmury-Rutkowskiej wyraźnie wyodrębnia się jeden konsekwentnie podejmowany od początku biografii naukowej obszar refleksji naukowej skoncentrowany wokół społecznych konstrukcji kobiecości i męskości, a w nim: mechanizmów i skutków treningu socjalizacyjnego i praktyk edukacyjnych w perspektywie płci oraz społeczno-kulturowych uwarunkowań kształtowania się tożsamości płciowej. Ten od lat eksplorowany problem badawczy znajduje swoją kulminację w pracy habilitacyjnej Habilitantki, *Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży* (Poznań 2019). Zanim przejdę do oceny książki habilitacyjnej

dokonom oceny dorobku Habilitantki w kontekście wymagań ustawowych stosowanych w przewodach habilitacyjnych.

Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Dr Iwona Chmura-Rutkowska jest autorką publikacji w czasopismach znajdujących na liście ERIH (European Reference Index for the Humanities), Journal Citation Reports (JCR) i z listy MNiSW. To bardzo dobrze świadczy o jakości jej dorobku naukowego.

Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Dr Iwona Chmura-Rutkowska po uzyskaniu doktoratu opublikowała 40 tekstów, w tym 13 artykułów w czasopismach naukowych oraz 24 rozdziałów w monografiach wieloautorskich. Ponadto jest autorką jednej monografii autorskiej: *Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży* (Poznań 2019) wskazanej jako główne osiągnięcie habilitacyjne; dwóch współautorskich: wraz z Joanną Ostroch, *Mężczyźni na przełęczu życia. Studium socjopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, (Kraków 2007, ss. 313) oraz razem z Edytą Głowacką-Sobiech i Izabellą Skórzyńską, *Niegodne historii? O nieobecności i stereotypowch wizerunkach kobiet w świetle podręcznikowej narracji historycznej w gimnazjum*, Wydawnictwo Naukowe UAM, (Poznań 2015, ss. 621). Redagowała także dwie prace zbiorowe: wraz z: M. Dudą, M. Mazurek, A. Sołtysiak-Łuczak, *Gender w podręcznikach. Projekt badawczy. Raport. Tom 1-3*, Fundacja Feminoteka, (Warszawa 2016) oraz z Edytą Głowacką-Sobiech i Izabellą Skórzyńską *Historia ludzi. Historia dla ludzi. Krytyczny wymiar edukacji historycznej*, Oficyna Wydawnicza Impuls, (Kraków 2013). Dorobek ten uznać należy za wystarczający w kontekście jej aspiracji habilitacyjnych.

Przedstawione do oceny teksty autorstwa dr Iwony Chmury-Rutkowskiej są poprawne i wszystkie oceniam pozytywnie. Wśród 24 tekstów załączonych do dokumentacji 7 jest samodzielnego autorstwa Habilitantki. Pozostałe napisane zostały wspólnie z między innymi: Joanną Ostouch-Kamińską, Edytą Głowacką Sobiech, Konradem Nowak-Kluczyńskim, Marzeną Buchnat, Izabelą Skórzyńską. Ocena publikacji współautorskich w postępowaniach awansowych zawsze stanowi pewną trudność, jednak zapoznanie się z artykułami autorstwa Habilitantki, a następnie z rozdziałami w monografiach wieloautorskich, które zbierają dotychczasowy dorobek ułatwia ocenę jej udziału w powstaniu tekstów wieloautorskich. Moja pozytywna ocena tych tekstów prowadzi do wniosku, że Habilitantka zdobyła bogate doświadczenie we współtworzeniu projektów badawczych, a nie ulega wątpliwości, że umiejętność działania w zespole naukowym i osiągnięcie zakładanych efektów jest cenne i stanowi podstawę dla dalszego rozwoju naukowego.

Dostarczone do oceny teksty stoją na dobrym poziomie merytorycznym. Dobór literatury i jej analiza nie budzi zastrzeżeń. Mają one zróżnicowany charakter - w przeważającej części rekonstrukcyjny, w części są raportami z badań, w części mają charakter metodyczny. Jest to związane z charakterem czasopism oraz książek pod redakcją, w których zostały one zamieszczone, takich, jak: „Nowiny Lekarskie”, „Studia Edukacyjne”, „Problemy wczesnej edukacji”, „Niebieska linia”, „Journal for Critical Education Policy Studies”, Forum Oświatowe”.

Prowadzona w nich przez Habilitantkę narracja jest poprawna merytorycznie i dobrze uargumentowana. Świadczy o dobrym przygotowaniu Habilitantki do prowadzenia pracy naukowo-badawczej. Dr Iwona Chmura-Rutkowska odwołuje się do dużej liczby źródeł polskojęzycznych i zagranicznych, które w sposób poprawny analizuje i selekcjonuje. W tekstach odwołujących się do wyników badań empirycznych autorka w sposób jasny przedstawia wyniki własnych badań konfrontując je z literaturą przedmiotu i badaniami innych autorów. Generalnie tę część dorobku naukowego Habilitantki oceniam pozytywnie.

Ocena osiągnięcia naukowego – rozprawy habilitacyjnej

Przejdę teraz do oceny monografii *Być dziewczyną – być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracjach młodzieży* (Poznań 2019) wskazanej jako najważniejsze osiągnięcie naukowe. Bez wątpienia wpisuje się ona, podobnie, jak inne teksty Autorki, we współczesne dyskusje dotyczące problemu socjalizacji w role płciowe, tożsamości płciowej dziewcząt i chłopców w kontekście przemocy rówieśniczej w szkole.

Książka składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i obszernego aneksu. Jej struktura jest przejrzysta, poszczególne rozdziały są ze sobą w sposób trafny powiązane i tworzą logiczną całość. Pozytywnie oceniam wybór problematyki i ujęcie podejmowanych zagadnień.

W rozdziale pierwszym dr Iwona Chmura-Rutkowska dokonała omówienia głównych problemów teoretycznych związanych z zagadnieniem przemocy w szkole. Autorka rozpoczęła od ustaleń terminologicznych, a następnie zrekonstruowała istniejące w Polsce i na świecie badania i ustalenia w tym obszarze. Znalazła się tutaj charakterystyka rozwoju adolescentek i adolescentów oraz opis relacji między rówieśniczą przemocą szkolną i płcią. Uznaję, że Habilitantka posiada wystarczającą znajomość teoretycznych kontekstów podejmowanego zagadnienia.

Rozdział drugi poświęcony został zaprezentowaniu metodologii badań własnych wraz z opisem próby i procedury badawczej. Celem badań była próba charakterystyki tego zjawiska i jego roli w codziennym życiu szkoły oraz odpowiedzi na pytanie „w jaki sposób kulturowe definicje kobiecości i męskości, nierówne położenie społeczne kobiet i mężczyzn, różne oczekiwania i presje, normy oraz podwójne standardy oceniania wpływają na codzienne szkolne życie oraz wzajemne relacje dorastających dziewcząt i chłopców” (strona 5 autoreferatu). W sformułowaniu tego problemu lepiej byłoby, w kontekście przyjętego paradygmatu użyć wyrazu „rola” w miejsce „wpływu”. Usunęłabym także wyraz: sposób, tak przeformułowane pytanie miałyby następującą postać: „Jaką rolę w codziennym życiu szkolnym oraz wzajemnych relacjach dorastających dziewcząt i chłopców odgrywają kulturowe definicje kobiecości i męskości, nierówne położenie społeczne kobiet i mężczyzn, różne oczekiwania i

presje, normy oraz podwójne standardy oceniania?”. Tym niemniej jednak ogólnie problem badawczy trafnie oddaje istotę przeprowadzonych badań. Badania przeprowadzono w latach 2013-2016 w siedmiu szkołach - czterech wiejskich i trzech miejskich . Próba badawcza liczyła 358 uczennic i uczniów drugich i trzecich klas gimnazjalnych w wieku 14 - 15 lat. Dr Iwona Chmura-Rutkowska wykorzystała różnorodne metody, a w ich obrębie techniki zbierania i analizy danych: kwestionariuszowy wywiad ze standaryzowanymi pytaniami zamkniętymi i otwartymi; zogniskowany wywiad grupowy, pogłębiony wywiad indywidualny skoncentrowany na problemie; etnografię wizualną, zrealizowaną w formie fotoreportaży biograficznych. Wszystkie one mieściły się w paradygmacie badań jakościowych.

Warty docenienia jest walor aplikacyjny badań, w których Habilitantka poszukiwała „argumentów naukowych na rzecz zmiany podejścia do antyprzemocowej prewencji i interwencji pedagogicznej”. W ten sposób jej podejście wpisuje się w główną ideę pedagogiki krytycznej a także pedagogiki zorientowanej na wartości i zmianę rzeczywistości.

W rozdziale trzecim zaprezentowane zostały wyniki i analiza badań własnych. Wnioski z badań są niezwykle pesymistyczne, najbardziej niepokoją stwierdzenia o powszechności zjawiska przemocy rówieśniczej w szkole, w tym o charakterze seksualnym oraz to, że odbywa się ona w miejscach publicznych, przy obecności świadków. Szczególnie istotne jest stwierdzenie Habilitantki, że uczniowie zgłaszali „trudności z uzyskaniem adekwatnej pomocy ze strony dorosłych”.

W analizach Autorki mamy do czynienia w dużej mierze z tradycyjnym obrazem chłopców jako sprawców przemocy i dziewcząt jako ofiar. Bez wątplenia tradycyjna socjalizacja w męskie role płciowe włącza element przemocy i agresji fizycznej, które to elementy są zwykle kwestionowane w socjalizacji w kobiece role. Dodam od siebie, że w konsekwencji, agresja dziewcząt podlega „przeniesieniu” i wyraża się poprzez zachowania pozornie mniej agresywne, jednak równie (jeśli nie bardziej dotkliwie) dla ofiary. I tak w przypadku relacji wśród dziewcząt polega to na bezwzględny wykluczeniu koleżanki z grupy, rozpowszechnieniu plotek na temat ofiary, co powoduje jej odrzucenie przez inne osoby, emocjonalnym szantażu, którego istotą jest „wycofanie przyjaźni”, jeśli ofiara nie „podporządkuje się”. Co ciekawe, zarówno dziewczęta, jak i nauczyciele oraz rodzice nie postrzegają zwykle tego typu

działań jako formy agresji¹ (warto dodać, że w chińskiej kulturze szkolnej chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta padają ofiarą relacyjnej agresji, co wynika z cech charakterystycznych dla tego azjatyckiego społeczeństwa²). Taką formę agresji nazywa się również „relacyjną” lub „niebezpośrednią” – celem jest tu „zniszczenie szacunku dla samego siebie lub pozycji społecznej rówieśnika przez odrzucenie o charakterze werbalnym (...) lub ostracyzm społeczny”, przy czym dziewczęta, które są obiektem takiej agresji uznają ją „za nieprzyjemną i raniącą, i postrzegają ją w taki sam sposób w jaki chłopcy agresję fizyczną”³. W atakach werbalnych dziewczęta wykorzystują niekiedy „seksualizujące etykiety”, których istota nie jest żaden sposób związana z seksualnością ofiary. Celem jest tutaj jej upokorzenie, czy „ustawienie na właściwym miejscu”⁴. Ostatecznym rezultatem jest wykluczenie i izolacja danej osoby, wpędzenie ją w poczucie osamotnienia⁵. W książce zabrakło mi analizy agresji relacyjnej w takim właśnie kontekście. Jest to wyłącznie uwaga o charakterze uzupełniającym nie obniżająca mojej pozytywnej oceny książki,

W świetle lektury monografii można stwierdzić, iż Autorka zrealizowała założone przez siebie cele. Niewątpliwie pozytywnie należy ocenić jej wysiłek badawczy.

W podsumowaniu moich analiz monografii dr Iwony Chmury-Rutkowskiej, stwierdzam, że moja opinia odnośnie jej poziomu jest pozytywna. Podjęty przez nią problem badawczy uznaję za aktualny i ważny, należy więc bardzo pozytywnie ocenić sam zamysł podjęcia tej problematyki przez Habilitantkę. Pomimo wyeksponowania kilku uwag uważam, że monografia habilitacyjna stanowi udaną próbę rozszerzenia pola problemowego dotyczącego rówieśniczej przemocy szkolnej. Ma też walor aplikacyjny, szczególnie w kontekście zaproponowanych rozwiązań metodycznych.

¹ A.L. Cummings, S. Hoffman, A.W. Leschied, *A psychoeducational group for aggressive adolescent girls*, „The Journal for Specialists in Group Work” 2004, vol. 29, no. 3., s. 286.

²S. Wang, W. Zhang, D. Li, Ch. Yu, S. Zhen, S. Huang, *Forms of aggression, peer relationships, and relational victimization among Chinese adolescent girls and boys: roles of prosocial behavior*, „Frontiers in Psychology” 2015, s. 3, <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01264>, [online] dostęp: data dostępu.

³ E. Talbott, D. Celinska, J. Simpson, M.G. Coe, „*Somebody else making somebody else fight*”. *Aggression and the social context among urban adolescent girls*, „Exceptionality” 2002, no. 3, s. 204.

⁴ *Ibidem*, s. 287.

⁵ M. Chesney-Lind, M. Morash, K. Irwin, *Policing girlhood? Relational aggression and violence prevention*, w: *Fighting for girls. New perspectives on gender and violence*, eds. M. Chesney, N. Jones, New York 2010, s. 115.

Autorka wykazała się dobrą znajomością literatury przedmiotu oraz samodzielnością w zakresie formułowania postulatów i wniosków.

W podsumowaniu mojej recenzji dorobku habilitacyjnego stwierdzam, że problemy badawcze podjęte przez dr Iwonę Chmurę-Rutkowską są wartościowymi problemami naukowymi. Autorka rozwiązała go samodzielnie i zgodnie z obowiązującymi we współczesnej nauce standardami. Jej dorobek naukowy – stanowi potwierdzenie, samodzielności Autorki oraz jej predyspozycji intelektualnych do prowadzenia dyskursu naukowego.

KONKLUZJA

W ostatecznej konkluzji stwierdzam, iż biorąc pod uwagę cały dorobek naukowy dr Iwony Chmury-Rutkowskiej, jej zaangażowanie w proces kształcenia studentów i sprawy organizacyjne poznańskiego środowiska akademickiego oraz aktywność publikacyjną i popularyzacyjną badanych kwestii, że Habilitantka spełnia wymagania określone w art. 16 Ustawy z dnia 18 marca 2011 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw (Dz. Ustaw 2011, nr 48, poz. 455) dotyczące kryteriów osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. W związku z powyższym nadanie dr Iwonie Chmurze-Rutkowskiej stopnia doktora habilitowanego uważam za uzasadnione. Moja recenzja w tym postępowaniu jest pozytywna.

Agnieszka Gromkowska - Melosik